

ЕТНОКУЛЬТУРНА ПАЛІТРА СТЕПОВОГО КРАЮ (нотатки з експедиції 2013 року)

Любов Боса, Микола Бех,
Юлія Буйських, Світлана Маховська,
Тіна Момот, Сергій Сіренко

УДК 39:303.6(477.7)"2013"

В останні два роки експедиційні маршрути ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ до Степової України (Дніпропетровщина, Херсонщина, Миколаївщина) обирають згідно з тим шляхом, яким подорожував у середині ХІХ ст. перший український дослідник краю О. Афанасьєв-Чужбинський. Відомо також і те, що він мріяв разом з Т. Шевченком здійснити мандрівку від дніпровських порогів до лиману. Однак на початку 60-х років ХІХ ст., на замовлення Морського міністерства, мандрівка відбулася одноосібно. За результатами дослідження було опубліковано книгу «Подорож у Південну Росію», яка по праву ввійшла до скарбниці української етнографії [1].

У червні 2013 року відбувся черговий етап етнографічної експедиції на Херсонщину й Миколаївщину. Під час наукової роботи на Херсонщині були обстежені с. Зміївка (Бериславський р-н), села Раденськ, Великі Копані, Козачі Лагері (Цюрупинський р-н), Олександрівка, Станіслав, Широка Балка, Інгулець (Білозерський р-н), Чулаківка, Нова Збур'ївка і Стара Збур'ївка, Рибальче (Голопристанський р-н). На території Миколаївщини в перелік обстежуваних сіл увійшли Лупареве (Жовтневий р-н) і Олександрівка (Снігурівський р-н).

О. Афанасьєв-Чужбинський був свідком активного заселення регіону. І якщо пізніше відомі дослідники (В. Ястребов, Т. Осадчий, С. Русова та ін.) міркували про можливе утворення нового типу субетносу «новоросійський», то О. Афанасьєв-Чужбинський чітко стверджував суто український характер заселення краю, незважаючи на значні іноетнічні вкраплення. Приділивши належну увагу господарському освоєнню цих земель українця-

ми, мандрівник також одним з перших описав соціокультурні характеристики землеробських іноетнічних колоній на колишній Катеринославщині й Херсонщині. В околицях Берислава, зокрема, заакцентував увагу на великій працелюбності, скромності, відкритості поселенців. Це й сьогодні яскраво виявляється в характері українських шведів, яких залишилося до 80 осіб, і які, попри все, культивують власну етноідентифікацію. Прикметно, що нащадки перших поселенців, як і інші мешканці краю, із сумом розповідають про «рідний» ландшафт, який було втрачено через затоплення Дніпра Каховським морем. А в пісні вже переселених шведів до Швеції наприкінці 20-х років ХХ ст. ідеться про прекрасний Дніпро, багатющі плавні. Нам пощастило її записати у виконанні місцевих мешканців старошведською мовою. У Зміївці з-поміж 2500 осіб населення також налічується до 60 осіб німців, ще менша кількість росіян, молдаван, євреїв. Від загальної кількості всіх мешканців найчисельніша група бойків — до 75 %. Бойків виселили з рідної землі в 1950-х роках під час обміну територіями між Польщею і СРСР. Зміївку вважають бойківською «столицею» на Півдні України. М. Курівчак, голова Обласного товариства бойківської громади, висловив думку, що радянська влада прорахувалася, переселивши сюди мешканців аж трьох бойківських сіл, адже це перешкодило асиміляції, розпорошенню власних звичаїв і традицій. Натомість місцеві жителі самі переймали в них спосіб соціокультурного життя і господарювання. Загалом зміївці не розділяють нікого на «своїх» та «чужих», охоче розповідають про спільні свята, взаємодомогу, культивують різні етнічні звичаї, адже розуміють не лише

їхню важливість для виховання і позитивної соціалізації нових поколінь, але й використання як ресурсу для зеленого туризму, культурної візитівки краю. Тож Зміївку, незважаючи на різні історичні катаклізми, можемо вважати природною лабораторією щодо дослідження можливостей позитивної інтеграції представників різних етносів зі збереженням власного етнічного обличчя. Загалом і вся Херсонщина, відповідно, є такою своєрідною лабораторією. Недаремно наші співрозмовники, перераховуючи особливості краю, стверджували, що провідними чинниками є толерантність, терпимість, дослуховування до іншої думки. Упадає в око й те, що сільські населені пункти і невеликі міста — україномовні. У Херсоні розмовляють російською мовою, але при звертанні українською охоче перелаштовуються на мову співрозмовника. Так, студентка Херсонського державного університету Олена Р. повідомила, що більшість міських мешканців, її однокурсників послуговуються російською тільки поза домівкою (ще й досі українська в громадських місцях «не модна»). Сама ж вона з гідністю розмовляє вишуканою українською, з гордістю говорить про своє бойківське походження.

О. Афанасьєв-Чужбинський, спостерігаючи тільки перші кроки в розвитку землеробства в краї, передбачив його не тільки значний економічний зиск, але й небезпеку через «неправильне» землекористування (вирубання лісів, нещадне знищення різноманітної флори й фауни, забруднення річок, повсюдне розорювання степів тощо). Землеробство, як уважають сучасні інформатори, найбільше розвинулося в другій половині ХХ ст. з огляду на масове застосування поливної системи, яка базується на принципі «дощового поливу». У районі нашого дослідження таку систему поливу сьогодні не використовують, тому що вона малоефективна. Від застосування «дощового поливу» вже на початку була помітна не лише користь. Головний недолік цієї технології зрошення — засоленість ґрунтів, а також велика затрата енергоресурсів та води. Ураховуючи,

що такий полив спроектовано для застосування на значних площах, у кризові 1990-ті роки утримувати їх стало важко, що призвело до знищення вищезазначеної системи. Як наслідок — неможливість більшістю селян самостійно використовувати пай, який вони отримали під час аграрної реформи 1999 року. Отже, «велике землеробство» [2] в даній місцевості потребує значних інвестицій, що сприятиме утворенню латифундій, які навряд чи будуть ураховувати інтереси місцевих жителів, дбати про природні особливості регіону.

У другій половині ХХ ст. в регіоні сформувалася сучасна система городництва, існуючи як у вигляді «великого землеробства», так і присадибних ділянок. Особливість останньої — масове застосування ізраїльської системи поливу ґрунту, яка дістала назву «крапельне зрошення». У 1950-х роках її винайшов ізраїльський гідротехнік С. Бласс, а згодом цю систему масово почали застосовувати в ізраїльських колгоспах — кібуцах. В Україну систему крапельного зрошення запозичили із Західної Європи наприкінці ХХ ст. З появою в масовому продажі поліетиленових труб «крапельниця» набула більшої популярності, оскільки вона стала дешевшою та простою в застосуванні. Систему становлять насос, фільтр і труби (великого і малого діаметрів). У труби малого діаметра вмонтовують крапельниці, які кладуть під самісінький корінь рослини. У такий спосіб вода живить лише кореневу систему культури, що дає такі переваги: 1) забезпечується оптимальна вологість ґрунту; 2) повільне надходження води не витісняє кисень із ґрунту; 3) коріння рослини зосереджується біля крапельниці, тому коренева система споживає більше води та поживних речовин; 4) під час поливу ефективно вносяться мінеральні добрива; 5) при цій системі поливу вода не потрапляє на листя рослин; 6) збирати врожай, доглядати рослини можна під час поливу, тому що ґрунт між рядками залишається сухим; 7) економне використання води. На досліджуваній території послуговуються «крапельницями» без фільтра. Іншою особливістю

городництва на присадибних ділянках є масове використання теплиць. У теплицях та на городах вирощують огірки, помідори, перець, полуницю, картоплю. Усю зібрану продукцію реалізують через продаж.

В останні роки в регіоні створено спеціальні сільськогосподарські ринки. Один з найбільших ринків, розміщений у с. Великі Копані, — «Нежданний». На його території проводять закупку продукції з Цюрупинського і Голопристанського районів, яку потім розвозять по різних куточках України.

На обстеженій території, через нерентабельність, виноградарство й надалі втрачає свої позиції. Цьому сприяють кілька обставин. По-перше, галузь зазнала великих збитків під час антиалкогольної кампанії в 1980-х роках. По-друге, серед населення ця культура не користується популярністю, бо приносить незначні прибутки. Однак мешканці розповіли нам і дещо незвичайну історію. Поблизу Станіслава одне з господарств займається вирощуванням винограду на експорт. Власники виноградників активно застосовують методику розганяння хмар над Станіславською округою. Такий процес місцеві жителі називають «пуляння хмар». Наслідком вищезазначених дій, на їхній погляд, стала відсутність дощів у цій місцевості, що призводить до значних збитків в інших галузях господарства. У цьому році деякі фермери Станіслава, через відсутність дощів, змушені були скосити пшеницю на сіно. «Пуляння хмар» призвело до зародження громадського руху опору зі збереження дощу в даній місцевості. На окреслену проблему є і погляд самих «винуватців», які стверджують, що їхні градобійні установки не завдають шкоди. За їхніми словами, відсутність дощів характерна для всієї Херсонщини, але людська природа завжди викликає пошуки «відьом» у складних життєвих ситуаціях. Та як би там не було, ситуація вимагає незалежної наукової експертизи.

На теренах Степової України тваринництво і птахівництво розвинуте слабо. Населення вигодовує свиней, корів, курей, рідко —

кролів, кіз, гусей. Тепер кролів утримують у клітках, а в 50—60-х роках минулого століття поширеною була практика тримання їх у ямах. На сьогодні розведенню цих тварин перешкоджають їхні хвороби, що характерно й для інших територій України. Коней майже не тримають. За весь період нашого перебування в дослідженому регіоні в поле зору потрапив лише один кінь (с. Інгулець), яким перевозили сіно. Тому можемо констатувати, що мешканці Степової України гужовим транспортом не послуговуються. Цікавою особливістю в с. Великі Копані є поділ галузей господарства між жителями села: молдовани, які тут оселилися у 2000-х роках, займаються лише свинарством, а українці — землеробством. Тож тваринництвом і птахівництвом населення Херсонщини в основному займається лише для власних потреб.

Особливі природні умови регіону сприяють рибальству, яке тут існує в таких формах: промислове, споживацьке (любительське), а з кінця ХХ ст. — туристичне. Промислове рибальство зосереджене на Дніпровському лимані. Так, як і в часи О. Афанасьєва-Чужбинського, на південному узбережжі лиману рибальський промисел більш розвинутий. До 1970 року рибу ловили неводами, сітками й котами. Із 70-х років ХХ ст. ловили переважно сітками. Капронові сітки масово почали застосовувати з 90-х років минулого століття. На південному узбережжі також використовують ятері. Любительське рибальство має певні особливості. По-перше, його розвиток у регіоні дослідження проходив неоднаково. На річках воно було поширене впродовж ХХ ст., а на лимані почало розвиватися лише в другій половині ХХ ст. під впливом пропаганди та зменшення кількості риби в лимані. По-друге, сьогодні продовжує існувати практика створення чеп у річках Конка й Інгулець. Чепа — це зумисно затоплені людиною предмети в річці задля накопичення біля них риби. Яскравим прикладом туристичного рибальства є турбаза «Збур'ївський Кут», яка розміщена в с. Стара Збур'ївка.

О. Афанасьєв-Чужбинський, спостерігаючи також за сімейною обрядовістю в краї, стверджував, що часто, незважаючи на родинну неповноструктурність і відсутність усталених стримуючих санкцій традиційної сільської громади (як правило, масово переселялися в основному молоді люди), випадки девіантності були нечисленними. Переселенці з інших українських земель намагалися якомога точніше відтворити попередній побут і звичаї. Тому й сьогодні дослідникам вдається знайти залишки «законсервованих» старопереселенських традицій.

Дослідження сімейних стосунків на теренах Херсонської і Миколаївської областей дозволило дійти висновку про визначальну роль чоловіка в родині. Однак інформанти різних вікових груп наголошували на відсутності чіткого розподілу сімейних обов'язків між чоловіком і жінкою. Поодинокі в давнину випадки звертання дітей до батьків на «ти» сьогодні майже стали нормою. На «Ви» більше звертаються онуки та правнуки до своїх бабусь і дідусів. У межах дослідженого ареалу на батька кажуть «тато» або «папа», на матір — «мама», на дядька — «дядя», на тітку — «тьотя», на бабусю — «бабушка», «бабуня», на дідуся — «дід», «дедушка». Батьки наших респондентів не дотримувалися авторитарного принципу виховання дітей, хоча, почасти, і вдавалися до певних форм їх покарання за неслухняність: *«Лозини такі є, ставили. Люлька висілася в хаті, кольцо було. І люлька висіла. І коли вже всі повиростали, на тому кольцу лозина висіла. Якось мама більше з нами була, то мама було і лозинки дасть. А батько ж на роботі, то він якось так м'якчій був до нас»* [3].

У традиційній обрядовій структурі весілля Херсонщини і Миколаївщини суттєвих відмінностей виявлено не було, що зумовлено, очевидно, пограничністю територій. Повсюдно зафіксовано такі конструктивні етапи весільного обряду: сватання (подекуди побутовав термін «змовини» (с. Раденськ)); оглядини; запрошення на весілля («скликання»

(с. Раденськ)); підготовка до весілля; приготування весільної випічки: коровай, шишки (повсюдно), лежень (с. Олександрівка Миколаївської обл.); виготовлення весільних атрибутів: «дівування» (подекуди «гілечко» (с. Раденськ) — запечені в «кісті» (тісті) три гілки, які встромляли в коровай / хлібину (повсюдно на обстежуваній території входило до атрибутивного ряду молодої)); «гілечко», або «гільце», — весільне деревце, переважно виготовлене з вишні (було обов'язковим атрибутом молодого на півночі ареалу дослідження); перейма (локальна назва «ворітня» (с. Козачі Лагери)); зустріч молодого та його роду; посад; вінчання або / та реєстрація шлюбу; дарування; розподіл весільного хліба; покривання молодої; виряджання молодої до молодого; перевезення приданого; зустріч молодої в хаті молодого; а також низка ритуально-магічних акцій повесільного циклу обрядовості: обряди демонстрації цнотливості молодої — вивішування прапора («хлагу» (с. Чулаківка)) на димар, чіпляння червоних квіток гостям на груди; обрядове рядження (дійові особи: цигани, моряки, козаки, молодий і молода та ін.); обрядодії з курми (локальні назви «курі», «на курі»); катання / купання батьків молодих; «чоботи», танці на рядні (у с. Раденськ казали «потрусини на рядні») тощо. Привертає увагу сталість традиції подавати до весільного столу як «розбіжної» киселю.

Локальний характер побутування мали: звичай ламати хліб у випадку згоди дівчини на шлюб у с. Чулаківка (на більшості обстеженої території хліб різали навпіл); перескакування молодих через багаття (с. Лупарево; с. Олександрівка Херсонської обл.); прив'язування невістки до дерева на подвір'ї свекрів під час обрядового «снідання» (с. Чулаківка); «одруження» батьків молодих (с. Олександрівка Херсонської обл.), забивання кілка на порозі хати, коли віддавали заміж / одружували останню дитину (с. Олександрівка Херсонської обл.), звичай «мити бочонки» (с. Олександрівка Херсонської обл.), «лизати» (с. Олександрівка Херсонської обл.), «цілу-

вати» (с. Олександрівка Миколаївської обл.) скворідку, «мити» ноги тещі кропивою (с. Раденськ), сідати на димар (с. Козачі Лагері).

Певні локально-територіальні закономірності демонструє також склад весільних чинів. Так, окрім «бояр» (побутувало визначення «шафер»), у весільному «поїзді» молодого були «світилки», які функціонально ототожнювалися з «дружками» молодії. Розпорядниками обряду виступали «староста» в парі зі «старостихою».

На початку ХХІ ст., як засвідчили польові записи, весілля на обстеженій території характеризується втручанням «новомодних» розваг, які пропонує керівник обряду — «тамада», унаслідок чого традиційні елементи побутують у трансформованому або спрощеному, подекуди навіть деформованому вигляді, хоча давні місцеві весільні традиції в пам'яті жителів краю зберігаються.

Комплекс родильної обрядовості характеризується сильною редукцією традиції та, відповідно, дещо спрощеними формами. Більшість інформаторів свідчила лише про власний досвід (або досвід найближчих родичів, до того ж, не деталізовано), а не про місцеву традицію загалом. Нам удалося опитати кількох жінок, які пам'ятають існування у своїх селах баби-повитухи, яку називали в обстежених населених пунктах «баба», «бабка», «повитуха» (повсюдно), «бабка, що бабкувала» (с. Раденськ), «родильна бабушка» (с. Широка Балка), «повивуха» (с. Козачі Лагері). Як правило, у матерів цих жінок приймала пологи саме повитуха (загалом мова йшла про кінець 20-х — кінець 30-х років ХХ ст.), а власне більшість респонденток народжувала вдома за допомогою акушерок і старших родичок або ж у лікарні. Зафіксовані й уявлення про володіння повитухами засобами та прийомами народної медицини, здатністю лікувати немовлят від «крикливців», «звиху», «децького», «младенчика» тощо. Одноразово від переселенки із Снігурівського району Миколаївської області (мешкає в с. Інгулець) нам удалося записати текст про те, як баба-повитуха застосовувала

прийоми повороту дитини для забезпечення її належного положення і, відповідно, полегшення пологів: «...а чоловік побіг та це цю бабу, Макартетку, взяв, привіз, а в неї шось там неправильно дитя лежало. Та бабака: “Нагрій, синок, водички”. Вона руки попарила, постним масличьком змазала, полізла, розвернула ту дитинку, і та Женя [акушерка. — Ю. Б.] приходе, а вони вже дитинку замотали і бабу заховали в другу хату...» [4]. Записано лише деякі заборони і норми поведінки, яких мала дотримуватися вагітна: не йти на похорон, не рубати, не шити, не торкатися обличчя, якщо злякалася, не бити ногою kota і собаку тощо, оскільки це може вплинути на здоров'я та фізичні характеристики дитини. Невиразною видається також інформація, що стосується післяпологового періоду. Зокрема, не було зафіксовано цілісного змістовного матеріалу про обрядодії з пуповиною та послідом.

Родильна обрядовість на дослідженій території характеризується також низкою особливих регіональних рис. Зокрема, привертає увагу відсутність поняття «виводу» породіллі, хоча респонденти й наголошують на забороні жінці після пологів упродовж шести тижнів виходити з двору, іти по воду тощо, бо вона «сира». Із цим періодом пов'язане ще одне табу — приходити «грязній» (яка має менструацію) жінці до «сирої», бо дитина матиме виразки на тілі: «А еслі вже прийшла, то повинна признауця, узять пшона і в пазуху всипать... Це ж і приказує: “І ти така, і я така...”» [5].

Повсюдно в межах краю побутував звичай «стрижин». Примітно, що дитину «хрьосний» мав стригти на кожусі, щоб вона в майбутньому була багата. На обстеженій території кожух залишається невід'ємним атрибутом-символом не лише в родильній обрядовості, а й у весільній традиції, зокрема, в обрядовому посаді молодих. Цікавим є факт, що волосся в дитини зістригали навхрест, батьки зберігали його досить тривалий час, однак пояснити, з якою метою це робили, респонденти навіть 1920-х років народження вже не можуть, що свідчить про остаточну втрату знань про ри-

туально-магічний зміст обряду. Традиційно на Херсонщині й Миколаївщині «рубали пута», коли дитина робила свій перший крок; перекидали перший зубик через хату, щоб інші росли міцні; передавали дитину через вікно або брали «встречних» кумів, якщо вона не була хрещена і часто хворіла. Тим не менш, в обстежених селах упродовж радянської доби стійкою залишалася традиція хрещення дитини. Загалом, зважаючи на записаний нами матеріал, на дослідженій території інститут народного акушерства припинив своє існування.

Повнішою збереженістю традиційних форм вирізняється комплекс поховальної обрядовості. Можемо стверджувати, що з меншим чи більшим рівнем репрезентативності у структурі обряду представлені всі його етапи: 1) до моменту смерті (полегшення агонії, сповідь, прощання); 2) з моменту смерті до виносу труни і початку власне похорону; 3) поховальна процесія; 4) власне поховання; 5) повернення з кладовища та поминальний обід; 6) поминальна обрядовість. Зауважимо, що календарні поминання представлені порівняно бідно та недостатньо інформативно: розповідають переважно лише про Проводи через тиждень після Великодня. Однак значною інформативністю охарактеризовано акціональний склад і структуру передпоховальних звичаїв та обрядів, починаючи від українських традиційних прикмет на смерть, обрядових актів і до передсмертної агонії й міфологічних уявлень про природу смерті, закінчуючи власне процесом поховання. Зокрема, найпоширенішими прикметами на смерть є такі: 1) атипова поведінка тварин і птахів (собака виє чи риє глибокі ями; курка співає, як півень; сич кричить на хаті або на дереві тощо); 2) сни-прикмети, які віщують близьку смерть (як наприклад, випадання зубів із кров'ю). Одноразово нами було зафіксоване уявлення, яке нині трапляється в «живому» побутуванні вкрай рідко: про персоніфіковану Смерть у вигляді антропоморфної постаті в білому вбранні, чия поява супроводжувалася поривом різкого холодного вітру (с. Козачі Лагері). Фіксація

передпоховального циклу виявила досить репрезентативний матеріал, починаючи від підготовки смертного вбрання («вузол», «узлик») і закінчуючи нічним перебуванням біля померлого. Доволі сталими є також заборони та перестороги, пов'язані із самим небіжчиком (не можна «стривожити» людину в час агонії; не можна дивитися у вікно на процесію; дитині не можна спати під час похорону; вагітній не слід іти на похорон тощо) і деякими поховальними атрибутами, а саме: з путами («вірьовка», «мотузок») та водою, якою обмивали тіло. Також зафіксовані уявлення про магічне використання цих предметів — як «на добро» (наприклад, лікування від пияцтва), так і «на зло». Повсюдно ми записували і традиційні сюжети, які стосуються уявлення про важку смерть поганих, грішних людей або ж тих, кого підозрювали в практикуванні чорної магії та відьомстві. Основним способом прискорити відхід душі такої людини донедавна вважали пробиття дірки в стелі чи в головному сволоку.

Поховальний обряд, безумовно, зазнав сучасних трансформацій, передусім у бік спрощення форм та скорочення етапів, але зберігає свою традиційну структуру. Очевидні зміни простежуються і щодо предметної сфери поховального обряду, у першу чергу атрибутів та спорядження померлого. Так наприклад, у с. Чулаківка інформантка — жінка, яка обмиває покійників, — стверджувала, що її сусідка поклала в труну своєму синові мобільний телефон, кажучи, що, таким чином, вона зберігатиме з ним зв'язок. Після похорону і поминального циклу жінка дзвонила синові, переконуючи своє оточення, що він її чує. Однак, попри сучасну зовнішню форму, основа цього вірування є цілком традиційною та заснована на міфологемі посмертного існування душі в іншому світі. Поховання самогубців (у першу чергу вішалників) нині здійснюється на спільному цвинтарі — в окремому кутку. Таким небіжчикам, як правило, не ставлять хрест, лише надмогильний пам'ятник чи дошку. У с. Інгулець було зафіксоване уявлення про магічний зв'язок вішалників і утоплеників

з атмосферними явищами, зокрема з посухою та відсутністю дощів.

У кожному населеному пункті нами зафіксовані міфологічні оповіді про «ходячих» мерців. Традиційно вважають, що «ходити» після смерті й турбувати живих можуть ті, за якими гірко плачуть найближчі родичі, особливо вночі; кажуть, що таких мертвих «приплакали». Причому фольклорні тексти про прихід померлого родича (як правило, усе ж чоловіка до жінки) можна розподілити на два головні сюжети: 1) поява душі померлого в просторі дому протягом 40 днів від моменту фізичної смерті (у вигляді фантома, тіні, постаті померлого чи лише акустичними виявами), з нейтральними або негативними діями щодо родичів; 2) прихід вороже налаштованого «ходячого» мерця до жінки протягом всього року, незалежно від поминального циклу. Був також записаний значний масив змістовних оповідей про сни: сни-прикмети на смерть; сни про померлих та потойбічне життя; сни, пов'язані з поминанням тощо.

Насамкінець наголосимо на зростаючій активності місцевих громад, яка, за словами мешканців краю, усе більше виявляється в спільній готовності захищати власні права в різних життєвих обставинах. Серед них вирізняється тотальна неправомірна забудова берегів Дніпра, Дніпровського лиману, інших річок. Окрему увагу хотілося би приділити с. Стара Збур'ївка Голопристанського району — селу з унікальною історією. Заснований козацьким полковником Панасом Федоровичем Колпаком і заселений вихідцями з Полтавщини, свою історію населений пункт веде від 1770 року. Цікаво, що полтавський діалект у місцевій говірці зберігався аж до середини ХХ ст. Головна особливість села полягає в тому, що його розмежували на дві частини: Стару і Нову Збур'ївку. Таке рішення було вимушеним і викликаним нечуваною ворожнечею між заможними збурівчанами, які жили ближче до річки (рибалки, мореплавці, судновласники), і біднішими мешканцями степової території (селяни): «*Це ще було одне село.*

Потім в Олешках (в Дюрюпінську) повітова управа прийняла рішення розділити село на дві частини, це було вимушене рішення, бо це йшла війна. Ми їх лупашили, коли вони до нас на річку приходили, а вони вже нас ловили, де попало. Вони для нас були кваки, а ми для них — жабокрюки. Оце кваки і жабокрюки, воно ще до сих пір залишилося. Не новозбурівчани, а кваки, а ми не старозбурівчани, а жабокрюки. (...) Ми для них — зажралися, а вони для нас — галота. Ця війна закінчилась вже при мені, у семидесятих роках» [6].

Утім, подальша історія села може стати своєрідним прикладом зразкового самоуправління сільської громади. Своїм підйомом Стара Збур'ївка завдячує сільському голові Віктору Васильовичу Маруняку. Історик за освітою, Віктор Васильович щиро переймається етнокультурною спадщиною села. Так, за його ініціативи планується відтворення місцевим дитячим фольклорним колективом «Перепілочка» більше сорока автентичних пісень другої половини ХІХ ст. на основі записів письменниці Л. Березіної. Ще одним проектом сільського голови є перейменування вулиць. Ентузіасти на чолі з Віктором Васильовичем поставили собі за мету повернути колишні назви на рівні свідомості односельчан. Так, на вул. Червонофлотській, колишнє місце проведення ярмарків, на зупинці активісти встановили напис «Ярмаркова». У селі діє молодіжна громадська організація «Дніпрова чайка», яка організовує святкування Івана Купала, рок-фестивалі та свято вогню, збирає кошти для відновлення унікальної дерев'яної Свято-Троїцької церкви ХVІІІ ст., проводить екскурсії та лекції з історії села, працює з молоддю, організовує кінопокази, спортивні та навчальні заходи. У 2010 році активісти зняли документальний фільм «Історія Старої Збур'ївки» (у двох частинах), який став переможцем на Міжнародному телефестивалі в Польщі. Стара Збур'ївка вразила не лише своєю багатою історією, а й високим рівнем самосвідомості її мешканців. Тут також довгий час тривають

судові процеси за право місцевих мешканців мати вільний доступ до води. Жителі переконані у власній правоті і готові боротися до остаточної перемоги, адже очолює цю боротьбу сильна й смілива людина, яку знають і підтримують у всій окрузі.

Як і в часи О. Афанасьєва-Чужбинського, мешканці Херсонщини віддають належне пам'яті про козаків, адже на її території містилися дві Січі — Кам'янська й Олешківська, зи-

мівники, козацькі хутори. Недаремно в тексті гімну Зміївки є такі рядки:

Козацька здавен, українська земля,
Для нас родовою ти стала.
До тебе прийшли ми і зблизька, й здаля,
Чужими ти нас не назвала
(сл. М. Братана, муз. В. Другальова).

Тож етнографічне дослідження Степового краю триває.

1. *Афанасьєв-Чужбинський О.* Подорож у Південну Росію / Олександр Афанасьєв-Чужбинський. — Д. : Січ, 2004. — 469 с.

2. *Павлюк І.* Крапля води — море користі [Електронний ресурс] / Ігор Павлюк // Рідне село. — 2012. — 18 лип. — Режим доступу : <http://www.ridneselo.com/node/525>.

3. Записала С. Маховська 10 червня 2013 р. в с. Раденськ Цюрупинського р-ну Херсонської обл. від Варвари Василівни Руденко (дівооче — Долганова), 1932 р. н.

4. Записали Ю. Буйських і Т. Момот 13 червня 2013 р. в с. Інгулець Білозерського р-ну Херсонської обл. від Євдокії Семенівни Яковець, 1946 р. н., уродженки с. Тимофіївка Снігурівського р-ну Миколаївської обл.

5. Записала С. Маховська 11 червня 2013 р. в с. Лупареве Жовтневого р-ну Миколаївської обл. від Марії Костянтинівни Шутак, 1942 р. н.

6. Записали Т. Момот і М. Бех у червні 2013 р. від В. В. Маруняка, 1962 р. н., уродженця с. Стара Збур'ївка Голопристанського р-ну Херсонської обл.